

Cezasızlık ile mücadele

*14. Genel Rapor'dan Alıntı,
2004 de yayınlanmıştır*

25. İşkencenin ve insanlık dışı veya onur kırıcı ceza veya muamelenin "önlenmesi", CPT'nin *var olma nedeni*'dir; gözlerini geçmişten çok geleceğe dikmiştir. Bununla birlikte kötü muamele yapıldığında alınan tedbirin etkinliğini değerlendirmek, bu tür eylemlerin geleceğe yönelik olası etkileri düşünüldüğünde, Komite'nin önleyici görevinin ayrılmaz parçasını oluşturur.

İşkence ve diğer biçimlerdeki kötü muamelenin yasaklanmasına duyulan güvenilirlik, bu suçlardan sorumlu yetkililerin eylemleri nedeniyle hesap vermek yerine serbest kaldığı her vaka ile aşınmaktadır. Kötü muameleye ilişkin bilgilerin ortaya çıkması seri ve etkili bir şekilde takip edilmediği takdirde, özgürlüklerinden yoksun kılınmış kişilere kötü muamele eden zihniyetler doğal olarak bu hareketlerine ceza görmeden devam edebileceklerine inanmaya devam edeceklerdir. İnsan hakları ilkelerini, dikkatli istihdam politikaları ve profesyonel eğitimler yoluyla destekleyen tüm çabalar sabote edilmiş olacaktır. Etkin tedbirler alınmadığında, sonuç itibarıyla tüm ilgili kişiler - meslektaşlar, kıdemli yöneticiler, soruşturma kurulları - demokratik bir toplumun temelini oluşturan değerlerin erozyonuna katkıda bulunmuş olacaktır.

Diğer taraftan, işkence ve kötü muameleyi emreden, yetkilendiren, göz yuman veya icra eden yetkililer bu eylemleri veya ihmalleri nedeniyle adalet önüne çıkarıldıklarında, bu tür davranışların hoş görülmediği yönünde oldukça net bir mesaj verilir. Bu mesaj, büyük ölçüde caydırıcı değerinin yanı sıra halka, kanunları desteklemekle sorumlu olanlar dahil hiç kimsenin yasaların üzerinde olmadığı konusunda yeniden güven verecektir. Kötü muameleden sorumlu kişilerin adalete teslim edileceğinin bilinmesi, kurbanlar üzerinde de faydalı bir etki yaratacaktır.

26. Cezasız kalma ile mücadele ilgili birimin içinde (polis veya cezaevi, askeri makam, vb.) başlatılmalıdır. Kötü muamele iddiaları öne sürüldüğünde bir grup içindeki birlik duygusu, meslektaşlarının yasa dışı eylemlerini örtbas etme pahasına bile olsa, genellikle birbirine kenetlenme ve yardım etme isteğine yol açar. Kötü muameleye başvuran meslektaşlarla birlikte çalışma ve ilişki kurmanın meslek standartlarına aykırı -ve meslek hayatı açısından tehlikeli- olacağı, diğer taraftan, bu tür davranışlardan kaçınan bir ekibe ait olmanın doğru ve profesyonel açıdan doyurucu bulunduğu yönünde **bir kültürü teşvik etmek** için, eğitim ve örnekler yoluyla olumlu çalışmalar yapmak gerekmektedir.

Mesai arkadaşları tarafından yapılan kötü muameleleri rapor etmenin doğru olduğunu onaylayan bir atmosfer yaratılmalı ve kötü muamele suçunun gerçek failinin ötesine, kötü muamelenin yapıldığını bilen veya bilmesi gereken ancak bunu önlemek veya bildirmek çabasına girmeyen herkese uzandığı gerçeği net bir şekilde kavranmalıdır. Bu, açık bir raporlama hattının varlığını ve ihbarcıları koruyucu tedbirlerin benimsenmesini gerekli kılar.

27. CPT tarafından ziyaret edilen birçok ülkede işkence ve görev esnasında kötü muamele, ifade almada baskı uygulama, yetki suistimali, vb. davranışlar, *ex officio (görevinden ötürü)* yasal takibe alınan özel adli suçları oluştururlar. CPT bu tür yasal hükümlerin varlığını memnuniyetle karşılamaktadır.

Bununla birlikte CPT bazı ülkelerde adli yetkililerin, özgürlüklerinden yoksun kılınan kişilere karşı olası kötü muamele ile ilgili bilgiler ortaya çıktığında ön soruşturma açma konusunda önemli ölçüde yargı gücü bulunduğunu saptamıştır. Komite'nin görüşüne göre bu yetkililer, resmi bir şikayet bulunmasa dahi, herhangi bir kaynaktan, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere karşı kötü muamele yapılmış olabileceği yönünde güvenilir bilgi aldıklarında **bir soruşturma başlatma yasal yükümlülüğü** altında olmalıdır. Bu bağlamda, devlet memurlarının (polis memurları, cezaevi yöneticileri, vb.) kötü muameleyi işaret eden herhangi bir bilgiye vakıf oldukları anda ilgili yetkilileri derhal bilgilendirmeleri yasal olarak zorunlu kılındığı takdirde yasal çerçeve, hesap verme sorumluluğu açısından güçlendirilmiş olacaktır.

28. Uygun bir yasal çerçevenin varlığı, olası kötü muamele vakalarında uygun eylemin gerçekleştirileceğini garantilemek için tek başına yeterli değildir. **İlgili makamları görevlerinin önemli yükümlülüklerine karşı duyarlı hale getirme yönünde** gereken özen gösterilmelidir.

Kişiler kolluk kuvvetleri tarafından tutuklandıklarında adli makamların huzuruna çıkarılırlar; bu durum, söz konusu kişilere kötü muamele görüp görmediklerini belirtmek için değerli bir fırsat sunar. Ayrıca bu yetkililer, açık bir şikayet bulunmasa dahi, kötü muamelenin yapılmış olabileceğine dair başka belirtiler (örn. gözle görülür yara bereler; kişinin genel görünümü veya davranışları) gözlemleniyorsa, uygun zamanda dava açabilecek konumdadır.

Bununla birlikte ziyaretleri sırasında CPT, savcı ve/veya hakimlere kötü muamele gördükleri şikayetinde bulduklarını, ancak muhataplarının, vücutlarının görünür yerlerindeki yaralarını sergilemelerine rağmen konuya neredeyse hiç ilgi göstermediğini ileri süren kişilerle sık sık karşılaşmaktadır. Bu tür senaryolar CPT'nin bulgularıyla da zaman zaman örtüşmektedir. Örneğin, Komite yakın geçmişte, kötü muamele iddialarının yanı sıra söz konusu kişinin yüzünde, bacaklarında ve sırtında çeşitli yara bere ve şişlikler bulunduğu kaydı yer alan bir adli vaka dosyasını incelemiştir. Dosyaya kaydedilmiş bilgilerin, *prima-facie (ilk bakışta görülen)* kötü muamele kanıtı anlamına gelme olasılığına rağmen ilgili makamlar bir soruşturma başlatmamış ve eylemsizlikleri için makul bir açıklama sunamamıştır.

Kişilerin kötü muamele hakkında şikayette bulunmaktan korktuklarını ileri sürmeleri de az rastlanan bir durum değildir; bunun nedeni, duruşmada savcı veya hakim yanında onları sorguya çeken kolluk kuvvetlerinin de bulunması veya menfaatlerine aykırı olduğu söylenerek bunu yapmamaları yönünde açıkça cesaretlerinin kırılmasıdır.

Savcılıkların veya adli makamların, kötü muameleye işaret eden herhangi bir bilgi ortaya çıktığında cesur girişimlerde bulunmaları şarttır. Benzer şekilde; yasal işlemleri, ilgili kişilerin maruz kaldıkları muamele hakkında ifade vermelerine gerçek anlamda fırsat verecek şekilde yürütmelidirler.

29. **Kötü muamele iddialarını gereken şekilde değerlendirmek**, genellikle basit bir mesele olmayacaktır. Bazı kötü muamele türleri (örneğin oksijensiz bırakılma veya elektrik şoku), ustalıkla yapıldığında açık işaretler bırakmaz veya bırakmayacaktır. Benzer şekilde, kişileri ayakta, rahatsız bir konumda, sürekli diz çökmüş halde veya çömelmiş durumda saatlerce tutmanın veya onları uykudan mahrum bırakmanın açıkça teşhiş edilebilir izler bırakması da pek mümkün değildir. Vücuda gelen darbeler bile gözlemlenmesi güç ve hızla kaybolan hafif fiziksel işaretler bırakabilir.

Sonuç olarak savcılar veya hakimler, bu tür kötü muamele iddiaları dikkatlerine sunulduğunda, fiziksel işaretlerin bulunmamasına aşırı önem yüklememek için özellikle dikkatli olmalıdır. Aynı durum, öne sürülen kötü muamele psikolojik yapısıyla (cinsel aşağılama, yaşam tehlikesi veya tutuklu kişinin ve/veya ailesinin fiziksel bütünlüğü, vb.) öne çıktığında *daha çok* geçerlidir. Kötü muamele iddialarının doğruluğunu gereğince değerlendirmek, ilgili tüm kişilerden kanıtlar toplamayı ve uygun zamanda yerinde incelemeleri ve/veya uzman tıbbi tetkikler düzenlenmesini de gerektirebilir.

Sanıklar kötü muamele iddiasıyla savcı veya hakim huzuruna çıkarıldığında, bu iddialar yazılı olarak kaydedilmeli, derhal adli tıp incelemesi (uygun olduğu takdirde bir adli tıp psikiyatristi dahil olmak üzere) talep edilmeli ve iddiaların gereken şekilde soruşturulması için gerekli adımlar atılmalıdır. Bu tür bir yaklaşım, söz konusu kişi gözle görülür harici yara bereye sahip olsa da olmasa da izlenmelidir. Açık bir kötü muamele iddiası bulunmasa dahi, bir kişinin kötü muamele kurbanı olduğuna inandırıcı başka nedenler olduğunda bir adli tıp incelemesi talep edilmelidir.

30. Kötü muamele gördüklerini iddia eden (bazı durumlarda bir savcı veya hakim huzuruna çıkarılmadan salıverilmiş) kişilerle, savcılık ve adli makamlar tarafından tanınan adli tıp raporları hazırlayabilen doktorlar arasına herhangi bir engel konmaması da önemlidir. Örneğin bu tür bir doktora erişim, tahkikat yapan makamdan ön yetki alınmasına tabi kılınmamalıdır.

31. CPT birtakım ziyaret raporlarında, kötü muamele iddiaları içeren davalarda resmi soruşturmaları yürütmek ve adli cezalar veya disiplin yükümlülükleri getirmekle yetkilendirilmiş makamların faaliyetlerini değerlendirme fırsatı bulmuştur. Komite, bunu yaparken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihat hukukunu ve bir uluslararası belgeler seti içindeki standartları dikkate almıştır. İşkencenin ve insanlık dışı veya onur kırıcı ceza veya muamelenin yasaklanmasına pratik anlam kazandırmak için, kötü muameleden sorumlu kişilerin teşhis edilmesi ve cezalandırılmasına neden olabilecek **etkili soruşturmaların** zorunlu görülmesi, artık yerleşmiş bir prensiptir.

Bu ilkeye uymak, soruşturmalardan sorumlu makamlara gerekli insani veya maddesel tüm kaynakların sağlanmasını gerekli kılar. Ayrıca, soruşturmalar belirli temel kriterleri mutlaka karşılamalıdır.

32. **Olası kötü muamele konusunda** yapılan bir soruşturmanın etkili olması için, soruşturmayı yürütmekle sorumlu kişilerin söz konusu olaya karışmış kişilerden bağımsız olması şarttır. Bazı yargı alanlarında, polis veya diğer kamu görevlilerine karşı yapılan tüm kötü muamele şikayetleri bir savcıya sunulmalıdır ve şikayete yönelik bir ön soruşturmanın açılıp açılmaması gerektiğine - polis değil- savcı karar vermelidir; CPT bu tür bir yaklaşımı destekler. Bununla birlikte, bir soruşturmanın uygulamada yürütülmesinin günlük sorumluluğunun kolluk kuvvetlerinin hizmetine verilmesi olağan dışı değildir. Bu durumda savcının katılımı, bu kuvvetlere sorgulamaları yürütme talimatı vermek, sonucun alındısını onaylamak ve adli cezanın getirilip getirilmemesine karar vermekle sınırlanır. İlgili yetkililerin, soruşturmaya konu olan birimden olmamasını sağlamak önemlidir. İdeal olan, soruşturmanın uygulamada yürütülmesi ile görevlendirilenlerin, vakaya karışmış birimden tamamen bağımsız olmasıdır. Ayrıca savcılık makamları, kamu memurlarını hedef alan olası bir kötü muamele soruşturmasının yürütülmesi üzerinde yakın ve etkili bir denetim gerçekleştirmelidir. Bu kişilere, söz konusu soruşturmaları denetlemelerine uygun tarzda, açık ve net yönergeler verilmelidir.

33. Kamu görevlilerini hedef alan olası bir kötü muamele soruşturması, baştanbaşalık kriterine uyum göstermelidir. Zorlama veya kullanılan diğer yöntemlerin ilgili koşullar altında haklı nedenlere dayanıp dayanmadığı ve ilgili kişilerin teşhis edilmesi ve uygun bulunduğu takdirde cezalandırılması kararına varma kapasitesine sahip olmalıdır. Bu, bir sonuca varma yükümlülüğü değil, sonuca varma aracıdır. Olayla ilgili kanıt sağlamak için atılması gerekli tüm mantıklı adımları

gerektirir; bunlar, diğer şeylerin yanı sıra, mağdur oldukları iddia edilenlerin, sanık ve tanıkları (örn. olay anında görevde bulunan polis memurları, diğer tutuklular) teşhis etmek ve onlarla görüşmeler yapmak, kötü muamelede kullanılmış olması muhtemel aletleri ele geçirmek ve bilimsel inceleme için kanıtları bir araya getirmektir. Mümkünse, yaralanmanın tam ve doğru kaydını ve ölüm nedeni dahil olmak üzere klinik bulguların tarafsız bir analizini sağlayan otopsi yapılmalıdır.

Soruşturma da kapsamlı bir şekilde yürütülmelidir. CPT, olası kötü muameleyle ilişkin öne sürülen birçok olay ve duruma rağmen soruşturma kapsamı gereksiz yere sınırlandırıldığında, kötü muameleyi gösteren önemli olayların ve onları çevreleyen koşulların önemsenmediği vakalarla karşılaşmıştır.

34. Bu bağlamda CPT, birçok ülkede kolluk kuvvetleri veya cezaevi görevlilerinin tutuklamalar gerçekleştirir, sorgulamalar yürütür veya cezaevlerindeki isyanlarla ilgilenirken maske (veya kar maskesi) taktığını gözlemlediğini ve bu uygulama konusundaki güçlü kaygılarını açıkça ifade etmek ister; bu durum kötü muamele iddiaları ortaya atılırsa veya atıldığında potansiyel şüphelilerin teşhis edilmesini açıkça engelleyecektir. Bu uygulama katı bir biçimde kontrol altına alınmalı ve sadece tamamen geçerli bir nedeni bulunan istisnai durumlarda kullanılmalıdır; bir cezaevi bağlamında (gerçekleştiği takdirde) uygulanmaları ise çok nadir haklı gösterilebilir.

Benzer şekilde, bazı ülkelerde görülen polis gözetimi altındaki kişilerin gözlerini bağlama uygulaması da açıkça yasaklanmalıdır; işkence veya kötü muamele yapan kişiler hakkında yasal işlemler başlatmayı ciddi şekilde zora sokabilir ve CPT tarafından bilinen bazı vakalarda bu gerçekleşmiştir.

35. Etkili olabilmesi için soruşturmanın titizlikle ve oldukça sürekli bir şekilde yürütülmesi de şarttır. CPT, gerekli soruşturma faaliyetlerinin sebepsiz yere geciktirildiği veya savcılığın veya adli makamların, tasarrufları altındaki yasal araçları kötü muameleyi işaret eden suçlamalara veya ilgili diğer bilgilere karşı harekete geçmek amacıyla kullanmak için gerekli irade gücünden kanıtlanabilir şekilde yoksun bırakıldığı vakalar saptamıştır. İlgili soruşturmalar süresiz olarak askıya alınmış veya reddedilmiştir ve kötü muameleyle karıştığı söylenen kolluk kuvvetleri, yasal sorumluluklarından tamamen kaçmayı başarmıştır. Diğer bir deyişle, ciddi düzeyde kötü davranışın aşikar kanıtlarına verilen yanıt, adına layık olmayan bir "soruşturma" ile sonuçlanmıştır.

36. Etkili bir soruşturma için yukarıda belirtilen kriterlere ek olarak, teoride ve uygulamada güvenilirliği sağlamak amacıyla, soruşturmanın veya sonuçlarının belli ölçüde kamu gözetimine açık olması gerekmektedir. Gerekli gözetim derecesi, vakadan vakaya değişkenlik gösterebilir. Özellikle ciddi vakalarda, bir kamu soruşturması uygun olabilir. Her durumda, mağdur (veya bazı durumlarda mağdurun birinci dereceden akrabaları) prosedüre, mağdurun meşru çıkarlarını korumak için gereken ölçüde dahil edilmelidir.

37. **Disiplinle ilgili işlemler** kötü muameleyle karşı başka türde bir iyileştirme sağlar ve adli işlemlere paralel olarak yürütülebilir. İlgili yetkililerin disiplin suçları, söz konusu kötü davranışın adli bir suç oluşturduğu saptansa da saptanmasa da, sistematik olarak incelenmelidir. CPT bu bağlamda izlenecek birtakım prosedürel yönergeler önermiştir; örneğin, polisler için disiplin işlemlerine bakan karar kurulları, en az bir bağımsız üye içermelidir.

38. Kamu görevlilerinin olası disiplin suçlarına yönelik soruşturmalar, ilgili kurumların kendi bünyeleri içinde ayrı bir iç soruşturmalar birimi tarafından gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte CPT hiçbir şüpheye mahal vermeyecek, tamamen bağımsız bir soruşturma mekanizmasının oluşturulmasını kuvvetle desteklemektedir. Bu tür bir mekanizma, disiplin işlemlerini başlatmak için idari güce sahip olmalıdır.

CPT, soruşturma biriminin resmi yapısı ne olursa olsun faaliyetlerinin halka tam olarak açıklanması gerektiğine inanmaktadır. Kişilerin şikayetlerini doğrudan birime bildirme olasılığının yanı sıra, polis gibi resmi makamların bir şikayet oluşturabilen tüm ibrazları kayda geçirmesi de zorunlu olmalıdır; bu amaçla, bir şikayetin alındı onayını veren ve meselenin takip edileceğini doğrulayan uygun formlar ortaya konmalıdır.

Belirli bir durumda, ilgili yetkililerin eylemlerinin esas itibarıyla yasalara karşı olabileceği saptanırsa, soruşturma birimi durumu yetkili savcılık makamlarına doğrudan -ve gecikmeden- mutlaka bildirmelidir.

39. Devlet memurlarının kötü muamelerine maruz kalmış kişilerin şikayette bulunmama yönünde caydırılmaması için büyük özen gösterilmelidir. Örneğin bu yetkililerin, kendilerini kötü muamele ile haksız yere suçlayan kişiye karşı aklanmak üzere yasal işlemler başlatma olasılığının muhtemel olumsuz etkileri incelemeye tabi tutulmalıdır. Çekişen meşru çıkarlar arasındaki denge, tarafsızca gözetilmelidir. Bu bağlamda, yukarıda paragraf 28'de belirtilen belirli noktalara da başvurulmalıdır.

40. **Vatandaşlıkla ilgili yasal işlemler** sırasında ortaya çıkan kamu görevlilerinin kötü muamelesi ile ilgili tüm kanıtlar da yakın incelemeye alınmalıdır. Örneğin, polis memurlarının saldırıları dahil çeşitli zeminlerde başarıyla neticelenen zarar ve ziyan talepleri veya sulh yoluyla çözümlerde CPT, bağımsız bir incelemenin yürütülmesini önermektedir. Bu tür bir inceleme, ilgili polis memurlarına karşı suçlamaların yapısı ve ağırlığı ile ilgili olarak adli işlemler ve/veya disiplin işlemlerinin (yeniden) dikkate alınıp alınmaması gerektiği sorusunu tanımlamaya çalışmalıdır.

41. Bir soruşturma ne kadar etkili olursa olsun, **kötü muameleyle karşı empoze edilen yaptırımlar** yetersiz ise, çok az yarar sağlayacağı aşıkardır. Kötü muamelenin kanıtlanmasının ardından uygun cezanın verilmesi gelmelidir. Bu, çok güçlü bir caydırıcı etkiye sahip olacaktır. Öte yandan hafif cezaların verilmesi, sadece cezasız kalma ortamına yol açabilir.

Adli makamlar şüphesiz bağımsızdır ve bu nedenle herhangi bir davada cezayı, yasalar tarafından belirlenmiş parametreler içinde belirlemekte özgürdür. Bununla birlikte kanun yapıcının niyeti, bu parametreler yoluyla açık olmalıdır: adli yargı sistemi, işkence ve diğer biçimlerdeki kötü muamele konusunda katı bir tutum benimsemelidir. Benzer şekilde, disiplin suçlarının karara bağlanmasından sonra empoze edilen yaptırımlar, vakanın ağırlığıyla doğru orantılı olmalıdır.

42. Son olarak, **Devlet makamlarının** cezasız kalma ile mücadele **taahhüdü** konusunda kimsenin şüphesi olmamalıdır. Bu, diğer tüm düzlemlerde alınan tedbirleri alttan destekleyecektir. Bu merciler gerektiğinde, en üst siyasi düzeyde resmi bir beyanat yoluyla, işkence ve diğer kötü muamele biçimlerine karşı "sıfır tolerans" gösterilmesi yönünde açık ve net bir mesaj vermekten kaçınmamalıdır.